

BİR UZMANLIK ALANI OLARAK ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK

*Ahsen ARMAĞAN

Çağdaş yaşamın göstergelerinden birisi olan kitle iletişim araçlarındaki artış ve buna koşut olarak etkisini sürdüren yoğun ileti bombardımanına karşın, gün geçtikçe toplum üyelerince da-ha fazla gereksinilen gerçek enformasyona ulaşım kaygısı, araştırmacı gazeteciliği ve araştırmacı gazeteciyi ayrıcalıklı bir yerde konumlandırmaktadır.

Çok genel bir projeksiyonla gazetecilik haber malzemesi sayılan bilgilerin toplanıp yazılması, düzenlenip sunulması ve dağıtımını belirleyen bir işlem¹ olarak tanımlanabiliyorsa gazetecinin de bu görevleri yerine getiren ve sonul erek olarak da bireyi ve toplumu düşünceye yönlendiren kişi olduğu belirtilebilir.

Başat olarak gazeteciliğin en temel işlevinin haber verme olduğu noktasından hareket edildiğinde, bu yolla topluma çok çeşitli girdiler sağlanarak, farklı olgular ve değer yargıları arasında gerek doğrusal gerekse, çapraz bağlantılar kurarak psiko-sosyal ve sosyo-siyasal işlevlerin

*Öğretim Görevlisi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

¹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1987, ss.1-34

gerçekleştirildiği² hatta derinlemesine analizinde tüm gazetecilik işlevlerinin bu boyutunda saklı olduğu görülür³.

Ne varki bu denli önemsenmesi gereken haber yapma (News Making) ya da haber içeriklerinin psiko-sosyal çözümlenmesi yapıldığında, gerek gazetecinin örüntüsel psikik kaygılarından gerekse kurumsal ve ticari karmaşa ve baskılardan ki başka pek çok gerekçede eklenebilir. Günümüz koşullarında bu alanın erezyona uğradığı ya da uğratıldığı özet bir anlatımla topluma girdi sağlarken, çıktıları dikkate almadığı⁴ rahatlıkla ifade edilebilir.

Sorunun etnik ve sorumluluk boyutu derinlemesine tartışılabilirse de nesnel olarak soyutlandığında dahi, selektif ve rafineri yaklaşımlar sonucunda haber olarak verilmeyen konuların, haber olarak verilenlerden fazla olduğu, haber yapmaya değer olanların stereotipleştiği ve tiraj kaygısı ile pseudo haberciliğin yaygınlaştırıldığı önsel olarak gözlemlenebilir. İçinden çıktığı ve toplumun gerçeklerinin simülatif bir biçimde yansıtıldığı bu durum, toplum bilimcilerin de üzerinde oydaştıkları, kültürel tektipleşme edilgen, monad kimlikler ve yabancılaşmayı⁵ sonuçlamaktadır.

² Dennis Mc Quail, **Mass Communication Theory**, London, Saga Pub, 1983, s.157.

³ Jay Blumer and Elihu Katz, **The Uses of Mass Communication Current Perspectives on Cratification Research**, London, Saga Pub, 1983, s.92.

⁴ Bernard Ruscho, **Newsmaking**, The Universty of Chicago Press, 1975, s.4.

⁵ Murdock, Graham; "İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri", Der. ve Çev. Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ankara, 1994, s. 350-365.

ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK NEDİR?

Gazetecilik kişilerin sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olacak gerçek bilgilerin ulaştırılmasını sağlamakla birlikte, sosyal gerçeği tanımlayabilecek ve bilinç üzerinde etki yapabilecek bir işlevi yerine getirmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında, haber verme ve haber yapma bir toplum bilim gibi görgül disiplin alanının kapsamı içindedir. Açık bir anlatımla, haber yapabilmek için, görgül araştırmacının bulguları yanında toplum bilim alanında kullanılan kavramsal çerçeve ve yöntem bilimin tüm aşamaları işin içine girmektedir. Araştırmacı gazetecilikte baz olarak alınan budur. Olay ve olguların analizi derinlemesine incelenerek veriler ışığında gerçekler değer yargılarından arındırılarak gündeme getirilmektedir.

Araştırmacı gazeteciliği özgün kılan bir başka özellik; kamuoyunu yakından ilgilendiren ve bilmeye hakkı olduğu ancak farkına varmakta zorlandığı, güç odaklarının açıklanmasında sakınca gördüğü, gizli, bozunmuş, çürümüş, ciddi olaylara gazeteciliğin sistematik araştırma sonucunda ulaşıp ciddiyetin önemini açığa çıkarabilmesidir⁶. Konatasyonlarla dolu yanlış alımlayıp, çözümleyebilmek için, geçmişi irdeleme, şimdiki analiz etme ve geleceği de öngörümleyebilme bu türdeki gazeteciliğin esas işlevidir.

Amaç sadece toplumsal yaşamda karşılaşılan ciddi bir sorunsalı analitik olarak inceleyip ortaya koymak ve bunları yaratanları yargı, infaz yada görevden uzaklaştırma türünde yaptırım uygulamak değil, bunun da ilerisinde çözüm önerileri üretmek karar mekanizmalarını etkilemek, daha kalıcı ve yapıcı yasalar çıkmasını sağlayarak

⁶ Brian S. Broks, George Kennedy, Daryl Rmoen, Don Ranly; **News Reporting and Writing**, , New York, St Martin's Press, 1985, s.

toplumsal yaşamın düzenlenmesine ve yaşam kalitesinin yükseltilmesini katkı sağlayabilmektedir.

Değer yargılarının başat olduğu spekülâtif yorumlama modelinden farklı olarak araştırmacı gazetecilik belirtilen nedenlerle daha tutarlı ve güvenilir bilgi örgütlenmesine erişim nedeniyle izler ya da okur kitle tarafından daha ayrıcalıklı bulunmakta⁷ ve hiyerarşik sıralamada üst basamaklarda yer almaktadır* .

⁷ Judith Bolch and Kay Miller, **Investigative and In-Depth Reporting, Communication Arts Books**, Hastings House Publishers, New York, 10016, s.2-11

* Amerikan gazetecilik tarihi bu türün oldukça zengin bir geleneğini sergilemektedir. (B.S. Brooks, G.Kenedy, D. Rmoen, D. Ranly, **News Reporting and Writing**, New York, St Martin's Press, 1985, s.387.) Örn:Magazin gazeteciliğine yönelişi hızlandıran Plutzer diğer yandan araştırmacı gazeteciliği destekleyerek ödülleri bu yönde yoğunlaştırmıştır.

- Çağın başında siyasal iktidarlar için tehdit oluşturan gazetecilere Theodore Roosevelt tarafından "Mucrarers" tanımlaması yapılmıştır.

- Robert Bob Woodward ve Carl Benstain, Kübalı mültecilerin, Demokratik Parti Merkezi'ni soygun olayından hareketle Nikson'un Watergate Skandalını açığa çıkarmışlardır.

- Vietnamdaki My Lai katliamı Seymour Hersh tarafından yıllar süren araştırma sonunda aydınlanmıştır.

- Ku Klux Klan çetesi eşlerden birinin verdiği tiyo üzerine araştırılmış ve bir dizi haline getirilmiştir.

- Türkiyede bu türün örnekleri Uğur Mumcu ve Mehmet Ali birand tarafından başlatılmıştır.

- Bu gün ABD ve Avrupa ülkelerinde yaygın olma nedeni bu ülkelerdeki bilgiye ulaşımındaki özgürlüktendir. Antlaşmalar gereği bürokratik örgütler kayıtlarını bilgisayara işlemekte ve gazeteciler kaynaklara rahat ulaşmakla zaman tasarrufu sağlamaktadırlar.

Gazeteci açısından Araştırmacı Gazetecilik

İlk kez yazılı basında rastlanılan ve giderek diğer kitle iletişim araçlarında da rağbet gören araştırmacı gazeteciliğin, gazeteci topluluğu ya da kamu tarafından ayrıcalıklı bir meslek olarak kabulü onun özgün bir uzmanlık alanı olmasından kaynaklanmakta bu işle uğraşanlara vizyon eklemektedir.

Gizemli anahtar, analitik düşünce yapısı ve dedüktif yetiyle gerçekleri aşama aşama sabır ve cesaretle irdeleyebilmesinde, daha sonra kavramsal zenginlikle görgül araştırma sonuçlarını sentezleyebilme aşamasını gerçekleştirmesindedir⁸.

Dışa dönük bir kişilik yapısı, yani dinamizm rekabetçilik, ilgi, istek ve coşku ile birşeylerden çok şeyler elde edebileceğini kestirim ya da neyi nerede ve nasıl bulabileceğini önsezinleyebilme gücü mesleğin en önemli motivasyon kaynakları olabilmektedir.

Özellikle uygulama aşaması dağınık ya da tehditkar bir yaklaşımı kaldırmamaktadır. Aksine açık düşünce sistemi ve oturmuş olgun bir kimlik yapısı ile beraber araştırılan kişilerdeki etik ve moral değerleri gazeteci yaklaşımlar yoluyla, öz saygısı zedelenmeyecek olan kişilerden daha güvenilir bilgi edinebilmektedir.

Tüm anlatımların dışında, araştırmacı gazeteciliğin kolay olmayan aksine yoğun emek, zaman ve yüklü maliyet gerektirmesi nedeniyle zorlu bir meslek olduğu da ayrıca edilmelidir.

Günler geceler, aylar ve hatta yıllar bu işe ayrıldıktan sonra tıpkı sabun köpüğü gibi, birşeylerin elinizin altından kayıp gittiğide olabilir. Bu nedenledir ki cazip olduğu kadar sıkıp bunaltan, yoğun baskı hissedilen,

⁸ Judith Block ve diğ.; a.g.e. , ss.13-20.

hatta sonuçta sizi ya hep, ya da hiç kılabilcek bir alanda emek verildiği unutulmamalıdır.

ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK SÜRECİ

Araştırmaya başlama, araştırmayı derinleştirme, bulguların değerlendirilmesi ve gerçek habere ulaşma olmak üzere üç aşamalı bir süreçten bahsedilebilir⁹

a) Araştırmaya başlama

Araştırmacı gazetecilik, görünen gerçeklikten, konatasyonlarla dolu görünmeyen gerçekliğe uzanan dipsiz bir kuyu gibi ya da çapraz bilmece gibidir. Araştırmada önsezi kadar başkalarının tavsiyesine önem vermek, gördüğü ve işittiği şeylere septik yaklaşmakla yola çıkılmaktadır. İkinci adım nereye, neye, nasıl bakıldığı bilinmelidir. Bilişsel örgütlenme önemlidir. Olaylar ve olası sonuçları hakkında devamlı kafa yorulmalıdır. Bu nedenle bilim-sel araştırmaya çok benzer. Önce problemin özünü belirleyebilmek ve gereken hipotezleri oluşturmak hipotezlere hangi araştırma teknikleriyle yaklaşacağını bilmek, hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmayacağını öngörümleyebilmek araştırmaya başlamanın ilk aşamasıdır. Hipotezler doğrulanmazsa iyi bir yazı oluşturulamayacağı bilinci her zaman taşınmalıdır.

b) Araştırmayı derinleştirme

Araştırma safhası havayı koklamak ve ciddi olarak araştırmaya başlamak üzere iki aşamada gerçekleşir. Koku alma aşamasında gazeteci kendisini etkileyen yüzlerce olay karşısında selektif davranarak hangi olayın toplumu etkileyeceğini, ciddi boyutta haber niteliği taşıdığını belirlemek durumundadır. Ciddi olarak araştırmaya

⁹Brian S. Brooks, a.g.e., s.57.

başlamadan önce, tıpkı bilimsel araştırmadaki plot çalışmalarında olduğu gibi bir ön araştırma yaparak durum değerlendir-mesine gitmelidir. Onun için bu aşamada yanıtlanması gereken iki sorudan ilki; burada bir haber varmı? ve onu elde edebile-cekmiyim?dir. Eğer yanıtı "hayır" ise, araştırma orada bırakılmalı, "evet" ise işe başlayabilmelidir.

Kurulacak hipotezler araştırmacının organize olarak nereye gidebileceğini göstermekte ve zaman bütçesini ayarlama katkı sağlamaktadır. Genelde araştırmacı gazeteciler şu soruları sorarak yanıt arama yoluna giderler¹⁰;

-En güvenilir kaynaklarım kimlerdir, kimlerle görüşmek zorluk çıkaracaktır. Önce ve sonra sıralamasında kimlerle konuşmalıyım,

-Ne türde kamusal ve özel kayıtlara gereksinim duyuyorum, onları nereden elde edebilirim,

- Kanıtlamaya çalıştığım soruna hangi kaynaklar birincil, hangileri ikincil ve destek katkı sağlayabilir,

- Ne kadar süreye gereksinim duyuyorum?
bunlar saptandıktan sonra düzenli ve sistematik araştırmaya girişilmelidir.

c) Haberin Yazılması

Haberin yazılması araştırma yapmak kadar önemlidir. İyi kaleme alınmayan bir yazı araştırmayı gölgeleyebilir. Haber yazımında en önemli kural, sade yalın cümlelerle olabildiğince çok bilgi verilmeye çalışılmasıdır. Raporda herşeyi yazma yerine sonucu destekleyen

¹⁰Brian S. Brooks, a.g.e., s.67.

kavramlara yer verilmeli ve anahtar bilgiler ilk iki paragrafta sunulmalıdır.¹¹

Dil kimsenin anlayamayacağı kadar çok örtük ve metaforik anlamlandırma taşımamalı, okuyucu sade tanımlamalarla canlı tutularak olayın içine çekilmeli, bulguları doğrulayan bilgiler verilmelidir.

Araştırmanın niçin yapıldığı ,ne anlama geldiği, neyin açığa çıkarıldığı netleştirilmelidir.

Ozen gösterilecek konulardan bir başkası da haberin yayıma verilmeden önce mutlaka kurum hukukçuları tarafından suç unsuru ya da arguman konusu yapılmasının önlenmesi açısından eleştirilmesi ve düzeltilmesidir¹². Bu bağlamda yazma işlemi sürecin en can alıcı kısmı olarak değerlendirilebilir. Hipotezle başlayan araştırma bulguları, hipotezin kanıtlanmasını belirleyen anlamlı bir yorum ve çözüm önerileri ile son bulur.

ARAŞTIRMACI GAZETECİLİKTE ERİŞİLEBİLECEK KAYNAKLAR

Araştırmacı gazeteci için dışarıya çıkıp kaynak araştırmak sorunu çözmeye yeterli olmamakta, bu konuda ciddi kafa yormak gerekmektedir. Olayla bağlantılı olabilecek kurumlardaki kayıtlar ya da karşılaşılan detone bir ses bile, bir yerde gömülmüş bir vücut bulmada katkı sağlayabilir. Ayrıca kaynaklar bir enerji deposu olabilmeli, araştırmacıda trankilizan etkisi yaratmamalıdır.

a) İnsan Kaynakları;

Sorunlarla ilgili, adeta bu konuda motive olmuş bilgi sızdırıcıları vardır ki bunlar, genelde güvenilirlikleri düşük

¹¹ Judith Bolch, e.g.e., ss.41-76.

¹² Seyide Parsa, **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, İzmir, 1993, ss.93-100.

de olsalar (Muhafet liderleri gibi) onlardan ana kaynaklara nasıl ulaşılabileceği öğrenilebilir. Ya da anonim bilgi sızdırıcıları vardır, bunlar genelde eziyet çeken ya da hayal kırıklığına uğrayan kişilerdir. (Ku Klux Klan örgütündeki eşlerden biri) Düşmanlar, bir kişinin kötü karanlık yanlarını açığa çıkarmada en iyi kaynak olarak görülebilirken aynı şekilde dostlar da düşmanlar kadar bilgi sağlamada usta olabilirler. İçleri kin ve öfke duygularıyla kabaran kaybedenler ya da kurbanlar, uzmanlar, polisler, sıkıntıda olan insanlar problemi çözmede ışık tutabilen kaynaklar arasındadır¹³.

İnsanlara ulaşmak ve onlarla konuşabilmek araştırmacının zorlu kısmıdır. Gazetecilerle yüz yüze etkileşim kurmak onları ürkütebilir, onlarada güven uyandırmak soru sorma yeteneğine bağlıdır. Özgüvenlerine tehdit oluşturmamalısınız. Genelde insan kaynakları konuşma eğilimindedirler¹⁴. Çok az insan sır tutabilir. Soru sormak kadar onları dinlemeyi bilmek ya da özel istemlerini yerine getirerek, "off the recod" yapılabilmelidir.

Özellikle insan kaynakları, problemi çözmek kadar problem çıkarabilen kaynaklardır. Önyargılı ya da dogmatik olabilirler. Heyecansal durumları gerçek bilgi aktarımını engelleyebilir. Özellikle düşman ya da dost kaynaklar kendilerine iyi görünüm verebilmek ve öne çıkabilmek için başkalarını rahatlıkla harcayabilirler, yalan söyleyerek öyküleri saptırabilirler ya da zaman aşımından dolayı çoğu şeyi unutulup değiştirilebilir ve gazeteciyi yönlendirebilirler, tıpkı gazetecinin kullandığı gibi, insan kaynakları da gazeteciyi kullanabilirler.

¹³ Judith Bolch, e.g.e., ss.21-28.

¹⁴ Brian S. Brooks, a.g.e., s.72.

Nadiren teşhis edilmekten hoşlanırlar. Bunu isteyebilecek tek kaynak uzmanlardır. Kaynakların gizli tutulması zorunludur.

b) Yazılı kaynaklar

Kamusal ve özel kaynaklardır. Bunlar en güvenilir belgelerdir. Vilayet kayıtları, nüfus kütükleri, polis, adliye, muhtar, evlilik, vergi, mahkeme, hastane, okul, banka, mülkiyet, hapisane kayıtları bu türden kaynaklardır.

Yazılı dökümanlarda bir çok isim ve sayıya rastlamak olanaklıdır. Ancak hiçbir anekdot yada betimlemeye rastlanılmadığı için, bunlar araştırmancının kemik yapısını, insan kaynakları ise, damarlarda dolaşan kanı simgeler.—Yazılı kayıtlar olayın ne olduğuna açıklık getirebilirlerken, nasıl ve niçin olduğuna dair besin kaynağı insanlardan elde edinilir. Bu nedenle araştırmacı gazeteci hikayeyi yorumlama ve anlamlandırma konusunda usta bir yeti ile her iki kaynağı sentezleme durumundadır.

MESLEĞİN GÜÇLÜKLERİ

Araştırmacı gazetecilik oldukça pahalı bir uğraş alanıdır. Araştırma sürecinin bazen aylar bazen yıllar aldığı düşünülürse zamanın paraya endekli olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bu konumdaki kişilerin ücret talepleride farklı olmanın yanında, avukat, araç gereç vb. gibi. Ödenen meblağ total maliyeti artıran unsurlar olarak görülür¹⁵.

İkinci güçlük gazete işletmelerinin personel dar boğazından kaynaklanmaktadır. Araştırmacı gazeteci araştırma süreci içinde kendi konusunda yoğunlaşacağı için bir başkasının onun yerine ikamesi zorlaşmaktadır.

¹⁵ Işık Özkan, **Basım ve Basın İşletmeciliği**, Punto Yayıncılık, İzmir, 1994, ss. 99-123.

Mesleki atılımda bir başka engel cesaret yetersizliğindedir. Kurumların yada kişilerin statüsünü zorlayarak onlara zarar vermek ya da inciterek acı çekmelerine neden olmak, mesleğin doğasında gizlidir¹⁶.

Araştırmacı gazeteciler nadiren de olsa şiddetle karşılaşma riski içindedirler. Yaşamlarına son verilen birçok gazeteci vardır.

Güvenlik güçleri, yeraltı örgütleri ya da iktidar partisiyle ilgili yapılan araştırmada, gazetelerin toplatılma, kapatılma ya da tehdit altında kalma olasılığı yükselebilir.

En önemli etken ise, dış çevre yada toplumsal baskı olarak nitelendirilebilir. Genelde gazete yönetim organları iş adamları, sanayici ya da iktidar mensuplarıyla aynı toplumsal-kültürel ortamda sık sık karşılaşır ve birbirlerine genelde destek verirler. Onlardan herhangi biri için yapılacak bir araştırma sonucunda verilecek olumsuz haber, gazetenin kaynaklarını bir anda yok edebilir.

Risk faktörü çok fazlada olsa gerçekleri, sadece gerçekleri topluma açıklayabilme ve üretime katkı sağlayabilme adına cesaretle sorunları açığa çıkarmak bu tür gazeteciliğin borcu olarak görülmelidir.

¹⁶ Brian S. Brooks, a.g.e., s.69.

KAYNAKÇA

1. BLUMER, Jay and KATZ, Elihu; **The Uses of Mass Commu-nication Current Perspectives on Cratification Research**, London, Sage Pub, 1983.
2. BOLCH Judith and MILLER, Kay; **Investigative and In-Depth Reporting, Communication Arts Books**, Hastings Hause Publishers, New York, 10016.
3. BROKS Brian S., KENNEDY George, RMOEN Daryl, RANLY Don; **News Reporting and Writing**, New York, St Martin's Press, 1985.
4. GRAHAM, Murdock; "İletişim, Modernlik ve İnsan Bilimleri", Der. ve Çev. Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ankara, 1994.
5. ÖZKAN, Işık, **Basım ve Basın İşletmeciliği**, Punto Yayıncılık, İz-mir, 1989.
6. PARSA, Seyide; **Televizyon Haberciliği ve Kuramları**, İzmir, 1993,
7. RUSCHO, Bernard; **Newsmaking**, The Universty of Chicago Press, 1975.
8. TOKGÖZ, Oya; **Temell Gazetecilik**, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 1987.
9. QUAIL, Dennis Mc; **Mass Communiation Theory**, Landon, Sage Pub, 1983.